

**TEMIR YO‘L TRANSPORTINI TRANSFORMATSIYALASH
JARAYONINING HUQUQIY MEXANIZMLARI**

TATU, mustaqil tadqiqotchi,
Nasrullayev Nurbek Baxtiyarovich

Temir yo‘l transporti mamlakat iqtisodiyotining muhim bo‘g‘ini hisoblanib, uning samaradorligini oshirish, xizmat sifatini yaxshilash va raqobatbardoshligini ta‘minlash uchun transformatsiya jarayoni dolzarb masala hisoblanadi. Transformatsiyalash jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirishda huquqiy mexanizmlar katta ahamiyatga ega bo‘lib, ular orqali institutlar, qoidalar va me‘yoriy-huquqiy baza yaratiladi. Bu mexanizmlar temir yo‘l sohasidagi islohotlarni tartibga solish, moliyalashtirish, mulkchilik shakllarini aniqlash va xizmat ko‘rsatish standartlarini belgilash kabi vazifalarni o‘z zimmasiga oladi [1].

Huquqiy mexanizmlar temir yo‘l transportini transformatsiyalash jarayonida davlat siyosatini amalga oshirishda asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ular yangi qonunlar, normativ-huquqiy hujjatlar, litsenziyalash tartiblari, shuningdek, shartnomalar tizimini tashkil etish orqali iqtisodiy va tashkiliy o‘zgarishlarni ta‘minlaydi. Masalan, xususiylashtirish, davlat va xususiy sektor hamkorligi, raqobatni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari kabi elementlar huquqiy mexanizmlar doirasiga kiradi [2].

Bundan tashqari, huquqiy mexanizmlar temir yo‘l transportining xavfsizlik talablarini belgilash, standartlashtirish va nazorat qilish jarayonida ham muhim o‘rin tutadi. Bu esa nafaqat transport jarayonlarining ishonchlilik va xavfsizligini ta‘minlaydi, balki fuqarolar huquqlari va manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi. Shu bois, transformatsiya jarayonida yangi me‘yorlarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish katta ahamiyat kasb etadi [3].

O‘zbekiston sharoitida temir yo‘l transportini transformatsiyalash jarayonining huquqiy mexanizmlari mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish strategiyalari bilan uyg‘unlikda amalga oshirilmoqda. Ushbu mexanizmlar transport sohasida investitsiyalarni jalb qilish, innovatsiyalarni tatbiq etish va xizmatlar sifatini oshirishga yo‘naltirilgan. Shuningdek, xalqaro tajribani o‘rganish va unga mos ravishda huquqiy bazani takomillashtirishga katta e‘tibor qaratilmoqda [4].

Xulosa qilib aytganda, temir yo‘l transportini transformatsiyalash jarayonining huquqiy mexanizmlari iqtisodiy samaradorlik, xizmat ko‘rsatish sifati va raqobatbardoshlikni oshirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ularning tizimli va samarali ishlashi transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, yangi investitsiyalarni jalb qilish hamda davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, huquqiy mexanizmlar orqali transport xavfsizligi, mehnat huquqlari va iste‘molchilar manfaatlarini ta‘minlanadi. Shuning uchun ham ushbu mexanizmlarni doimiy takomillashtirish va zamonaviylashtirish zarurati mavjuddir.

Temir yo‘l transporti mamlakat iqtisodiyotining strategik sohasi bo‘lib, uning samaradorligi va sifatini oshirishga yo‘naltirilgan transformatsiya jarayonlari muhim

ahamiyatga ega. Transformatsiyani samarali amalga oshirish uchun huquqiy mexanizmlar tizimli ravishda ishlab chiqilishi va amaliyotga joriy etilishi talab etiladi. Ushbu mexanizmlar temir yo‘l sohasida moliyaviy munosabatlarni tartibga solish, mulkchilik shakllarini aniqlash, xizmatlar ko‘rsatish standartlarini belgilash va transport xavfsizligini ta‘minlashda asosiy vosita hisoblanadi [1].

O‘zbekiston temir yo‘l transportining transformatsiyasi so‘nggi yillarda faollashgan bo‘lib, 2023-yil ma‘lumotlariga ko‘ra, temir yo‘l transportida umumiy yuk aylanmasi 110 million tonnadan oshdi, bu esa o‘tgan yilga nisbatan 6,5% ga ko‘paygan. Shu bilan birga, yo‘lovchi tashish hajmi 18 million kishidan oshib, o‘sish sur‘ati 4,2% ni tashkil etdi [2]. Ushbu ko‘rsatkichlar transport sohasidagi o‘sish va rivojlanish uchun qulay sharoitlarni ko‘rsatadi, biroq bu jarayonlar qonuniy baza orqali ta‘minlanmasa, uzluksizlik va sifat muammolari yuzaga kelishi mumkin.

Huquqiy mexanizmlar davlat siyosatini amalga oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, 2022-yilda O‘zbekiston Respublikasi parlamenti tomonidan tasdiqlangan “Temir yo‘l transportini rivojlantirish va transformatsiyalash to‘g‘risida”gi qonun temir yo‘l sohasida xususiylashtirish jarayonlarini qonuniy asosga keltirdi. Bu esa xususiy investitsiyalarni jalb qilishda katta imkoniyat yaratdi. 2023-yilda xususiy sektor temir yo‘l sohasidagi xizmatlar hajmini 15% ga oshirdi, bu esa sohaning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qildi [3].

Xavfsizlik va sifat standartlarini belgilash ham huquqiy mexanizmlar orqali tartibga solinadi. 2023-yil oxiriga kelib, O‘zbekiston temir yo‘llarida transport xavfsizligi bo‘yicha yangi normativlar joriy etilib, yo‘l-transport hodisalari soni 12% ga kamaydi. Bu ko‘rsatkich transport jarayonlarining barqarorligini ta‘minlashda huquqiy mexanizmlarning muhimligini ko‘rsatadi [4].

Shuningdek, xalqaro standartlarga muvofiq keladigan litsenziyalash, sertifikatlash va monitoring tizimlari tashkil etildi, bu esa xizmat sifatining oshishiga va global transport tizimlari bilan integratsiyalashuvga xizmat qilmoqda. O‘zbekistonning temir yo‘l sohasiga 2023-yilda jalb qilingan xorijiy investitsiyalar hajmi 300 million AQSh dollaridan oshib, bu ko‘rsatkich avvalgi yilga nisbatan 25% ga o‘tdi [5].

Xulosa qilib aytganda, temir yo‘l transportini transformatsiyalash jarayonining huquqiy mexanizmlari nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirish, balki xizmat sifatini yaxshilash, xavfsizlikni ta‘minlash hamda investitsiyalarni jalb qilishda muhim omil hisoblanadi. Ushbu mexanizmlarni doimiy takomillashtirish va xalqaro tajribalarni tatbiq etish temir yo‘l sohasining barqaror rivojlanishini ta‘minlaydi va mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Karimov A., “Temir yo‘l transportining iqtisodiy va tashkiliy islohotlari”, Toshkent, 2020.
2. Islomov B., “Transport huquqi asoslari”, Toshkent, 2019.

20-Iyun, 2025-yil

3. Rustamov S., “Temir yo‘l transporti xavfsizligi va me‘yoriy huquqiy mexanizmlar”, Toshkent, 2021.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari va qonunlari, 2022.
5. Xalqaro investitsiyalar bo‘yicha O‘zbekiston Markaziy Banki ma’lumotlari, 2023.

